

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТАМИ НЕЛІНГВІСТИЧНИХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

О.О.Малінка

Проблема формування та розвитку мотивації до вивчення іноземної мови студентами лінгвістичних та нелінгвістичних освітніх закладів, його особливості є предметом досліджень багатьох вчених (Б.В.Беляєва, І.А.Зимньої, А.К.Маркової, Ю.В.Маслової, Е.А.Непомнящої, Ю.І.Пассова, Н.М.Симонової, Е.П.Шубіна та ін.).

Під мотивацією до вивчення іноземної мови ми розуміємо систему спонукань, що спрямовують навчальну діяльність на більш глибоке вивчення цієї дисципліни, на вдосконалення умінь та навичок необхідних для ефективного засвоєння мовного матеріалу та адекватного використання їх в процесі іншомовної комунікації.

Розглядаючи структуру мотивації до вивчення іноземних мов, ми спираємось на думку Н.М.Симонової, яка в якості компонентів даної структури виділяє такі мотиваційні орієнтації: 1) орієнтація на процес навчальної діяльності; 2) орієнтація на результат навчальної діяльності; 3) орієнтація на оцінку викладача; 4) орієнтація на «уникнення неприємностей».

Ці мотиваційні орієнтації пов'язані, як вважає дослідниця, з рівневими та якісними особливостями емоцій навчальної діяльності, емоційна насиченість котрої залежить від домінування тієї чи іншої мотиваційної орієнтації, яке в свою чергу є показником суб'єктивної значущості предмету діяльності [6].

Особливості формування мотивації до вивчення іноземної мови визначаються специфікою навчальної дисципліни «іноземна мова», її викладання. Розглянемо цю специфіку стосовно нелінгвістичних навчальних закладів, якими є освітні заклади культури. В процесі навчання іноземній мові студентів нелінгвістичних закладів освіти виникає серйозна необхідність у виявленні мотивів, що впливають на процес засвоєння цієї дисципліни. Іноземна мова не є профільюючим предметом в даних закладах, часу, що відводиться програмою на її вивчення, недостатньо, щоб досконало опанувати нею. Тому одним з головних

завдань, що вирішуються викладачами в процесі навчання, є забезпечення високого рівня мотивації студентів, вони повинні спрямовувати свої зусилля на нейтралізацію негативного ставлення студентів до вивчення іноземної мови як непрофільної дисципліни, формувати позитивну мотивацію в навчанні, тобто мотивацію, пов'язану з задоволенням пізнавальних інтересів, потреби іншомовного спілкування. Іноземна мова відіграє особливу роль в ряду інших навчальних дисциплін ВНЗ. Вона є своєрідним містком між культурами різних народів, дякуючи їй відбувається обмін духовними цінностями. Без знання іноземної мови неможливі економічні, політичні та культурні взаємини між країнами, збереження загальнолюдських цінностей, знання її є передумовою успішної діяльності фахівця будь-якої галузі. В той же час іноземна мова як навчальна дисципліна і її викладання принципово відрізняються від інших предметів. Спільним для засвоєння всіх гуманітарних дисциплін є те, що в процесі їх викладання викладач має спиратися на дані новітніх досліджень з психології. Для викладача іноземної мови необхідність психологічного обґрунтування навчального процесу зростає вдвічі, оскільки сам предмет навчання – іноземна мова – являє собою явище, дуже тісно пов'язане з мислительною діяльністю людини (Б.В.Беляєв). Викладачі інших дисциплін (історія, географія тощо) навчають тому, що існує поза людською свідомістю, незалежно від неї, при цьому механізм мислення учнів чи студентів в своїй сутності не змінюється, оскільки центром тяжіння навчального процесу є одержання знань, засвоєння яких не вимагає якихось змін в сфері мислення. В процесі ж навчання іноземній мові сутністю процесу навчання є видозміна мислення людини, викладач намагається досягти мислення на мові, якої навчає, бо володіння іноземною мовою нерозривно і безпосередньо пов'язане з процесом мислення. Таким чином в процесі вивчення іноземної мови у студентів виробляються нові психофізіологічні механізми, за допомогою яких вони мають дещо інакше відображати об'єктивну дійсність, тобто дещо іншими мовними засобами думати про неї (Б.В.Беляєв).

Як стверджує І.А.Зимня, іноземна мова на відміну від інших дисциплін є одночасно і метою і засобом навчання. Оволодіння всіма іншими предметами відбувається за допомогою мови як інструмента, але при оволодінні самою мовою виникає проблема поступового, керованого ззовні засвоєння більш легких засобів і способів для вирішення з їхньою допомогою більш складних. Складність, на думку дослідниці, полягає в тому, щоб точно визначити перехід від того, що в даний момент є метою, а завтра стане засобом досягнення іншої, складнішої мети. Для викладача це означає необхідність розподілу навчального матеріалу в часі на основі «мета-засіб», тобто послідовності включення мовних явищ, після чого вирішується питання врахування мовних труднощів, інтерференції рідної мови тощо [2].

І.А.Зимня розглядає три дуже важливі для розуміння специфіки мови взагалі та іноземної мови зокрема особливості: «безпредметність», «безмежність» і «неоднорідність». Вже йшла мова про те, що засвоєння іноземної мови не дає людині безпосередніх знань про реальну дійсність, мова є засобом формування і потім формою існування і вираження думки про об'єктивну дійсність, властивості, закономірності якої є предметом інших дисциплін. В цьому сенсі іноземна мова як навчальний предмет є безпредметною. Вона є носієм певної інформації, форма її існування в індивідуальній та суспільній свідомості.

Іншою специфічною особливістю іноземної мови як навчальної дисципліни є її безмежність. Володіння іноземною мовою передбачає знання таких її аспектів, як лексика, граматики тощо. Жодні відривчасті знання окремих аспектів іноземної мови не мають самостійної цінності, лише цілісне володіння нею дає усвідомлення її корисності. Студент має знати лексичний і граматичний матеріал, необхідний для умов спілкування, що передбачаються навчальною програмою. А в цьому сенсі мова, як відомо, є безмежною [2].

Неоднорідність іноземної мови як навчального предмету є наступною її особливістю. Мова, в широкому значенні, охоплює цілий ряд інших явищ, таких,

як «мовна система», «мовна здібність» тощо, вона є глобальною мовною діяльністю колективу, що говорить, і окремого індивіда.

Серед інших специфічних особливостей іноземної мови як навчальної дисципліни І.А.Зимня називає сформоване до неї негативне, суб'єктивне ставлення людей як до складного предмету, що практично не піддається оволодінню в умовах шкільного і вузівського навчання [2, с.36]. Е.А.Непомняща серед особливостей мотивації навчальної діяльності в процесі вивчення іноземних мов в школі називає наступні: вивчення цього предмету відбувається без яскраво виражених мотивів; в більшості учнів взагалі відсутні мотиви, пов'язані з процесом вивчення іноземних мов, з самим предметом вивчення; потреба в іноземній мові як в засобі комунікації відсутня; мотивація навчальної діяльності не зазнає якихось суттєвих змін в порівнянні з вихідним рівнем [4]. Тенденція падіння інтересу до вивчення іноземної мови, розпочавшись в школі, на жаль, продовжується і у ВНЗі. Це відбувається внаслідок зниження мотивації навчання в цілому і мотивації вивчення іноземної мови зокрема.

І все ж значна частина студентської молоді хоче знати іноземну мову, бажає вільного спілкування з ровесниками з зарубіжних країн, а отже слід сформулювати інтенцію до вивчення іноземної мови. Одним з основних підходів формування інтересу до даної дисципліни і успішного оволодіння нею є зміна характеру ставлення студентів до вивчення іноземної мови, нейтралізація негативного ставлення до вивчення даного предмету, спрямування зусиль на формування позитивної мотивації в навчанні. Адже тільки за умови позитивного особистісного ставлення до предмету, за наявності у студентів усвідомленості його всебічної значущості, засоби іноземної мови стають дієвими і впливають на розвиток потреби в розширенні знань. За наявності активного позитивного ставлення студентів до вивчення іноземної мови ця дисципліна розширює коло навчальних предметів, що задовольняють їхню пізнавальну потребу в філологічних знаннях. Саме в такому випадку вивчення іноземної мови збагачує, розширює, вдосконалює зміст пізнавальної потреби студентів і озброює їх новими

методами і способами її задоволення, доводить її до вищих рівнів. Тому організація значущої для студентів пізнавальної діяльності в процесі вивчення іноземної мови є суттєвою умовою актуалізації пізнавальної потреби, що формується (Р.Брандт, Д.Хасанбаєва).

Для формування пізнавального інтересу до вивчення іноземної мови досить важливими є міжпредметні зв'язки. Вони сприяють тому, що і при аналізі явищ, що вивчаються іншими дисциплінами, студент прагне встановити такі зв'язки і відносини, які допомагають йому глибше перейнятися проблемою. Міжпредметні зв'язки передбачають використання елементів проблемності в навчанні, що є необхідною умовою протікання процесу формування потреби в розширенні іншомовних знань, важливим засобом збудження пізнавального інтересу.

Для засвоєння мови в умовах вузу важливою є наявність відповідного вікового рівня розумового розвитку студента і спрямованість його інтересів на навчання. В протилежному випадку якість засвоєння мови ставиться під сумнів. Важливу роль має також правильна організація викладання цієї дисципліни як процесу вирішення навчальних задач, що мають пізнавально-комунікативну цінність для тих, хто навчається, сприяє її засвоєнню в процесі адекватного педагогічного спілкування викладача зі студентами [2, с.36-37].

Іноземна мова вимагає щоденної систематичної, і що дуже важливо, вмотивованої роботи. Студент повинен мати чітко поставлену мету вивчення цього навчального предмету, усвідомлювати необхідність знання іноземної мови для майбутньої професійної діяльності. Хоча, як застерігають деякі вчені (Ю.І.Пассов), усвідомлення цілей вивчення іноземних мов не завжди є достатньо потужним мотивуючим засобом і не завжди здатне підтримувати пізнавальну активність студентів на належному рівні. Ю.І.Пассов визначає два види спонукань, що мотивують процес навчання іноземним мовам. На його думку, це потреби, що впливають з психологічної моделі особистості (цілі, перспективи тощо), та пізнавальні інтереси, що витікають з внутрішньої моделі навчальної діяльності. Ще одним специфічним для навчання іноземним мовам видом

спонукань є, згідно з думкою вченого, функціонування соціальної мотивації, що базується на потребі спілкування [5, с. 198]. Задоволення пізнавально-комунікативної потреби можливе, на нашу думку, завдяки здійсненню комунікативного підходу в навчанні іноземним мовам, згідно якого навчальний процес виступає моделлю процесу природного спілкування. Організація процесу навчання в якості такої моделі передбачає моделювання наступних принципово важливих параметрів спілкування: особистісний характер комунікативної діяльності процесу спілкування; взаємовідносини і взаємодія партнерів спілкування; ситуації як форма функціонування суспільства; змістова основа процесу спілкування; система мовленнєвих засобів; евристичність [3]. Навчання відбувається шляхом обговорення актуальних проблем з урахуванням інтересів, світогляду тих, хто навчається, на заняттях створюються умови спілкування, наближені до умов природного мовного середовища, що сприяє розвитку внутрішніх мотивів спілкування. Чим менш навчальною буде діяльність, чим більш наближеною до умов реальної дійсності, тим вищим буде рівень мотивації. Перетворюючи навчальну задачу на задачу спілкування, яка є особистісно значущою для студента, викладач створює умови для зростання мотивації до оволодіння мовою. Отже, комунікативне навчання іноземним мовам – це навчання спілкуванню через спілкування, основна мета якого – досягнення мовної компетенції, тобто здатності ефективно і відповідно до ситуації використовувати лінгвістичну систему.

Наступною важливою умовою формування мотивації до вивчення іноземної мови є зміст навчального матеріалу, який має для студента розвиваюче та загальноосвітнє значення і задовольняє його потребу в спілкуванні. Цікава та особистісно значуща інформація сприяє запам'ятовуванню мовного матеріалу, що передається в ній. Серед критеріїв відбору навчального матеріалу важливими є: професійно спрямована та особистісно значуща інформація; доступна та посиљна для розуміння; здатна викликати внутрішню потребу до оволодіння нею. На нашу думку, доступність навчального матеріалу є надзвичайно важливим критерієм,

оскільки жодна особистісна цінність чи надзвичайно високий інтерес до предмету не здатні забезпечити ефективно його вивчення за низької доступності предмету для суб'єкта.

Вважаємо, що формування мотивації до вивчення іноземних мов студентами неможливе без здійснення викладачем особистісно-діяльнісного підходу, який передбачає рівноправні відносини між викладачем та студентами як між рівноправними суб'єктами спілкування. Студент з усіма його індивідуально-психологічними особливостями (потребами, здібностями, мотивами, інтелектом тощо) має перебувати в центрі навчальної діяльності і саме з урахуванням його позицій має визначатися мета заняття. При особистісно-діяльнісному підході до студента як головного суб'єкта навчання передбачається дотримання таких основних вимог: особистісна значущість предмету мовленнєвої діяльності, внутрішня вмотивованість та комфортність навчання, відсутність відчуття неможливості в оволодінні іноземною мовою тощо.

Проаналізувавши особливості іноземної мови як навчальної дисципліни, можна зробити висновок, що її викладання охоплює наступні компоненти: 1) лінгвістичний, що передбачає організацію викладачем та засвоєння студентами мовного і мовленнєвого матеріалу; 2) психологічний – формування навичок та умінь, що забезпечують студентам використання іноземної мови при спілкуванні; 3) методологічний, пов'язаний з засвоєнням прийомів навчання, пізнання предмету та розвитком у студентів навичок самостійної роботи з іноземною мовою; 4) соціокультурний, що передбачає залучення студентів до культури країни, мова якої вивчається.

Дуже важливою особливістю формування мотивації до вивчення іноземної мови у нелінгвістичному ВНЗі є побудова навчального процесу як процесу імітації діяльності майбутніх спеціалістів і максимально наближався до їхньої майбутньої професійної діяльності, особливості якої теж повинні бути обов'язково враховані. Мова йде про контекстний підхід, розроблений А.А.Вербицьким, що передбачає трансформацію навчальної діяльності в

професійну, тобто не просту заміну одного типу діяльності на інший, а зміну самої позиції особистості, яка з споживача інформації перетворюється на її здобувача і користувача. В контекстному підході асимілюються найефективніші стратегії сучасної педагогіки вищої школи, він позитивно впливає на розвиток мотивації студентів [1].

Аналізуючи контекстне навчання при вивченні іноземної мови, ми спираємось на дослідження Ю.В.Маслової. В розробленому дослідничею експериментальному навчанні іноземної мови з позиції контекстного навчання моделюються цілісні фрагменти предметного, соціального та психологічного змісту професійної діяльності, що освоюється студентами. Одиницею роботи викладача і студентів є проблемна ситуація, структурними компонентами якої є сам студент, інші студенти та змодельоване професійне середовище. Діючи в цьому середовищі, студенти засвоюють не тільки певну інформацію з предмету та форми професійного спілкування, їхнє мовне оформлення, а й засоби та прийоми спілкування в умовах міжособистісної взаємодії. Оскільки спілкування – це не тільки обмін інформацією, а і процес взаємовпливу його учасників, то можна стверджувати, що під час комунікації поряд з засвоєнням норм спілкування іноземною мовою формуються і розвиваються комунікативні здібності студентів, їхні майбутні професійні якості. У вивченні іноземних мов базовими формами навчальної діяльності є, на думку автора, практичні заняття з іноземної мови та квазіпрофесійна діяльність, представлена рольовою та діловою іграми [4].

Оскільки, як вже було зазначено вище, серед усіх навчальних предметів саме іноземна мова є таким, ефективно вивчення якого є можливим лише за умови чіткої вмотивованості студентів та високого рівня їхньої мотивації при вивченні цієї дисципліни, то, на нашу думку, врахування всіх розглянутих нами особливостей формування у студентів мотивації до вивчення іноземної мови є надзвичайно важливим.

Література:

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход /А.А.Вербицкий. – М.: Высшая школа, 1991. – 207 с.
2. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе /И.А.Зимняя. – М.: Просвещение, 1991. – 222 с.
3. Маслова Ю.В. Содержание и формы иноязычной речевой деятельности студентов пед. вуза в контекстном обучении (на материале английского языка): Автореф. дис. ...канд.пед.наук. – Липецк, 2000. – 26 с.
4. Непомнящая Э.А. Формирование мотивов учебной деятельности при обучении иностранному языку //Новые исследования в психологии. – 1979. – №2. – С.21-23
5. Пассов Е.И. /Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
6. Симонова Н.М. Экспериментальные исследования структуры мотивации при усвоении иностранного языка в вузе: Автореф. дис. ...канд.пед.наук. – М., 1982. – 26 с.

Аннотация

Особенности формирования мотивации к изучению иностранных языков студентами нелингвистических образовательных заведений

Е.А.Малинка

В статье рассматриваются особенности формирования мотивации к изучению иностранных языков студентами нелингвистических образовательных заведений.